

ПОЛІТИЧНА І ПАРТІЙНА ІДЕОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: РІЗНОВЕКТОРНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У статті проаналізовано основні чинники, тенденції та особливості ідеологічного розвитку в Україні. Розглядаються можливі перспективи розвитку партійної ідеології в українських реаліях, звідки беруться її витоки, яка відмінність між політичною та партійною ідеологією.

Ключові слова: партійна ідеологія, політична ідеологія, політична партія, політична система, виборчий процес, влада.

В статье проанализированы основные факторы, тенденции и особенности идеологического развития в Украине. Рассматриваются возможные перспективы развития партийной идеологии в украинских реалиях, откуда берутся ее истоки, какое различие между политической и партийной идеологией.

Ключевые слова: партийная идеология, политическая идеология, политическая партия, политическая система, избирательный процесс, власть.

The article analyzes the key factors, trends and features ideological development in Ukraine. Possible prospects of the party ideology in the Ukrainian reality, where are its origins, that the distinction between political and party ideology.

Key words: party ideology, political ideology, political party, political system, electoral process, power.

Сьогоднішній етап розвитку українського політикуму часто називають періодом деідеологізації, коли політична ідеологія виявилася фактично повністю заміненою персоніфікацією політичного процесу. Ця особливість вітчизняного політичного простору одноставно оцінюється експертами негативно. Висловлюються навіть припущення, що партії, або їх об'єднання блоку, свідомо уникають ідеологічного самовизначення, як не обов'язкового елементу, що покладатиме на них додаткову політичну відповідальність та об межуватиме свободу дій. Останніми роками все більше науковців звертають свою увагу на процеси, що відбуваються всередині українських партій, та особливості розвитку партійної системи в Україні.

У даній статті пропонуємо розібратися у тому, що ж таке партійна ідеологія в українських реаліях, звідки беруться її витоки, яка відмінність між політичною та партійною ідеологією, де знаходиться межа її дотримання.

Політична ідеологія – це сукупність ідейних поглядів, що виражають та захищають інтереси певної групи, або груп населення. Це доктрина, яка обґрунтовує прагнення цієї групи отримати владу та здійснити певні перетворення у країні. За допомогою ідеології політичні сили обґрунтовують свої цілі й обирають засоби їх досягнення. Таким чином, ідеологія створює мотиваційну базу дій та поведінки політичних сил. Але, ідеологія іноді може виконувати функцію маскування справжніх інтересів та цілей політичної сили, яка об'єднує певних представників еліти. Як казав німецький вчений та публіцист Вільгельм Швобель: «Ідеології вигадують не для того,

щоби зробити неможливе можливим, а для того, щоби забезпечити небагатох всім можливим» [1].

Державотворчі процеси в Україні в період трансформацій у соціально-політичній сфері значною мірою зумовлені політичним різноманіттям партійних структур, які об'єднують людей на основі ідеологічних, психологічних та інших особливостей спільного у світогляді в цілому, зумовлених зовнішніми факторами повсякденного життя. Тому на першому етапі державотворення, як протиставлення системі конкретної ідеологічної спрямованості в запалі демократизму сформувалася, так би мовити українська багатопартійність. Однак в останній період розвитку політичної системи України все частіше спостерігається зворотній процес пошуку точок зіткнення у колах політиків з метою оформлення більш потужних і впливових політичних сил суспільства, які, перш за все, відображаються у формуванні потужних політичних партій. Особливої значимості такий контекст подій набуває в період виборів, зміни владної еліти, коли основним елементом спілкування з суспільством є ідеологія політичної партії.

Партійна ідеологія – це одна з форм представлення позитивної моделі сучасного та майбутнього державного та суспільного устрою, необхідна для визначення в ній місця партії [2].

Політична партія – добровільне об'єднання громадян, прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах

[3]. Від моменту створення партії до часу її входження у велику політику сумарна кількість обставин забезпечує перехід партійної ідеології в політичне декларування ідей. На цьому етапі проявляється межа партійної та політичної ідеології українського суспільства. Традиційним та дискусійним політичним алгоритмом передвиборчих і післявиборчих подій є аналіз програних документів політичних партій, які формують та визначають партійну складову, а також характеризують політичну приналежність, вписуючись у певні ідеологічні схеми, мотиваційні прогнози, формат відносин в рамках влади та опозиції.

У цей же період посилюється спостереження за тим, наскільки практичними є задекларовані принципи і чи буде їх реалізація у міжвиборчий період. Окрім законодавчої частини даного питання, яка є важливою для тих суб'єктів, які претендують на те, щоб бути представниками влади, більш значимими для громадян є програмні засади (як ідейна складова) кандидата, партії, блоку. Кожна передвиборча кампанія, яка завчасно розробляється, визначає своєю метою прихід до влади, завоювання рейтингу на перспективу та прагнення налагодити робочий діалог між гілками влади, причому по вертикальній і горизонтальній висхідній (на практиці) та низхідній (в теорії). Принаймні, згідно сучасних реалій.

Проголошення незалежності України у 1991 р. пов'язане з відстоюванням певних ідейних принципів, які заклали основу української ідеології. З того часу можна вести відлік двох ідейних складових: комуністичної, яка перетнула кордони практично усіх пострадянських республік та національно спрямованої, на основі якої вибудовувались програмні документи і передвиборчі складові тих політичних партій, які почали формуватися на межі 1990-х рр., як опозиція тогочасному режиму. Спектр політичних партій незалежної України, а разом з ним партійної ідеології, на сьогодні визначається такими трьома напрямками:

– *центристський* (Народно-демократична партія України, Партія Регіонів, Партія зелених України, Народна партія України, тощо). Визначаючи самоцінність незалежності України, ці партії зосереджують увагу на проблемах соціально-економічного розвитку, реалізації прав громадян;

– *соціалістично-комуністичний* (Комуністична партія України, Соціалістична партія України, Селянська партія України та ін.). Партії цього спрямування зорієнтовані переважно на пріоритет колективних форм власності й господарювання в економіці, розвиток міждержавних стосунків, зокрема інтеграційних процесів у межах СНД;

– *націонал-демократичний* (Політична партія «Наша Україна», Народний Рух України, Християнсько-демократична партія України, Конгрес українських націоналістів і т.д.).

Побудова держави за національною ознакою, вихід України з СНД, антиросійські настрої – основні програмні вимоги цих партій [4, с. 31-32].

Однак аналіз партійної системи в цілому і характер взаємодії політичних сил у парламенті доводять, що основним стратегічним ресурсом українського політикуму, з його прив'язаністю до партійності чи блоковості, все ж виступає політична ідеологія. На відміну від партійної ідеології, яка є поняттям сталим, політична

– визначається через партійну ідеологію, але з урахуванням часових і суспільних потреб, характеризується соціально-правовим спрямуванням і тому є змінним явищем. Оскільки складовою українського політикуму є прагнення до утворення блоків, політична ідеологія об'єднує в собі кілька партійних. При цьому визначальною є ідеологія тієї сили, представник від якої очолює блок, що відображається у назві. Іноді, навпаки, політична ідеологія призводить до розколу в середині партії. Це вказує на те, що політичний ідеології властивий персоніфікований характер. Вона є результатом компромісів, які досягаються вході погодження певного питання чи проведення голосування у Верховній Раді України. Чим далі відособлюється фактор особистісний від партійного, тим більше використовуються механізми, які працюють на отримання кількісного результату, а не дієвої тактики і далекоглядної стратегії, ідеологія набирає політичної ваги та стає компонентом часовим. Проаналізувавши багаторічну практику ініціювання, подання і прийняття законів, моментів, пов'язаних з дискусіями та критикою щодо голосування за них, можна знайти в них чимало розбіжностей, які демонструють і визначають межу між партійною і політичною ідеологією, вказують на переваги політичної доцільності над партійною послідовністю. Загалом, ми підійшли до потреби понятійного визначення партійної ідеології, до спроби показати різницю між партійною і політичною ідеологією, до прагнення зрозуміти чому українському суспільству притаманний дуалізм ідеології, і, зрештою, чи можна на сьогодні говорити про наявність ідеології як базової складової українського політикуму. Ідеологічний вакуум, який почав наповнюватися після 2004 р., створив базу для іншого визначення політичної та партійної ідеології та, відповідно, існування партійної і політичної системи. Поняття партійна система відображає спосіб взаємодії партій у боротьбі за владу [5, с. 226].

Політична система відповідає за механізми, процедури та норми регулювання відносин у владі. Підміна партійної ідеології політичною риторикою здійснюється у період виборів і відслідковується в час законотворчої роботи народних обранців при розгляді законопроектів. У першому випадку така ситуація пояснюється тим, що саме вибори є ареною міжпартійного змагання. А в умовах демократії вибори є головним механізмом передавання влади й виконують цю функцію систематично. Другий аргумент можна прокоментувати як факт діяльності коаліції та опозиції і результат погодженості кожного конкретного питання в системі трьох гілок влади. Доцільно ще виокремити власне виборчу пропаганду, яка ведеться кандидатом з метою бути обраним, і пропаганду партії на випадок виборів, направлену на поширення своєї доктрини, свого впливу. На цьому етапі спостерігається еволюція, яка відображає зміну сутності та ролі партії [6, с. 428]. Попри усі переваги та недоліки, немає іншого інституту, крім партій, який би успішно виконував три найважливіші функції: передання влади, політичну мобілізацію мас і легітимацію режиму, що існує [7, с. 32]. Звідси слідує, що юридично партійна ідеологія прописана і фактично діє. Предмет дискусії у цьому питанні пов'язаний з тим, що представники влади на усіх рівнях не дотримуються програмних принципів, тому порушують правила політичної гри.

Також при перевазі політичної ідеології над партійною, відсутній механізм відповідальності. Оскільки, коли розпадаються політичні блоки чи відбувається процес дроблення партії, зникає питання про політичну відповідальність за діяльність такого об'єднання політичних сил. Загалом, політична ідеологія спрямована на забезпечення позитивної реклами партії чи блоку з метою приходу до влади. По мірі того, наскільки політичного значення набувають питання, які є складовою програми партії, партійна ідеологія перетворюється на політичну. Не відзначається політичністю ідеологія партії, яка не представлена у владі чи в опозиції. Питання ідеології конкретної політичної сили актуалізується в умовах, якщо дана партія чи блок репрезентують владу та опозицію, або ж претендують на її представлення. Іноді ідеологія політичної партії визначається принципом заперечення. На межі партійної та політичної ідеології, точніше і правильніше сказати – межі нереалізованих положень передвиборчих програм, визначаються механізми політичного протистояння. В їх основі досі лежить критика, яка в результаті масування повертається до обіцянок політичної сили, яку критикують, але під іншою назвою політичної організації й іменем її лідера. Персоніфікація партії чи блоку зводить весь процес вироблення та декларування політичної ідеології під потреби та мотивацію лідера. Поведінка ж останнього часто будується за принципом заперечення: все робиться не вірно, і в критиці потрібно віднайти правильний шлях розвитку держави. У такому випадку часто вироблення власної політичної ідеології формується на основі вже існуючої та стає калькою з елементами критики, яка на практиці не буде мати суттєвої різниці. Практичність цих слів демонструє робота політичних сил у Верховній Раді України. Проте, що на сьогодні парламент України є більше політичним, аніж професійно-законодавчим органом, говорять самі політики. Тому розмови про ідейні принципи, які начебто є основними при формуванні коаліції та наявності опозиції є безпідставними. Адже парадокс української політики в тому, що при схожості політичної ідеології, відмінності в партійній власне і формують механізм політичного протистояння. У політичній ідеології визначальними є передвиборчі гасла, де зроблений акцент на громадян та їх голоси, а

дієвість тієї чи іншої партії в умовах законодавчої діяльності опираються на сталі аргументи та принципи партійної ідеології, яка може бути не прописана у програмних документах (якщо не користується популярністю серед громадян і не забезпечує можливість прийти до влади або зберегти у ній існуючі позиції). Свою роль у системі такої диспропорції відіграє те, що механізм реалізації політичних питань має знаходитись в юридичній площині [8, с. 42]. Отже, політична ідеологія – це те, що декларується і прописується у програмних документах партії, витоки та складові партійної слід виводити, аналізуючи законотворчу роботу кожної політичної сили загалом та окремо її представників. Причому акцент слід робити не на тому, що планується здійснити певною політичною партією в майбутньому, а на тому, які дії вже зроблені і в рамки якої ідеології вони вписуються. Чималу роль у формуванні політичної ідеології відіграє гра слів, їх перестановка та часове використання. Політична ідеологія побудована за залишковим принципом і моделюється відповідно на запитання: «потрібно» чи «ні». І у цьому контексті часто випадає можливість тієї чи іншої політичної партії відстояти свої програмні цілі чи поставити питання про перспективність їх розгляду. Вважаємо, що політична ідеологія, в тій системі влади, яка сьогодні є діючою в Україні, мала б бути наближеною до загальнодержавної програми дій, послідовно характеризувати основні складові внутрішньої і зовнішньої політики, забезпечувати стабільний і тривалий курс розвитку держави [9, с. 62].

Таким чином, **як висновок**, ставлячи питання про присутність в суспільно-політичному житті України політичної і партійної ідеології, можемо охарактеризувати зміст діяльності гілок влади, визначити стратегічні і тактичні напрями забезпечення їх функціонування, вектори взаємодії та протидії. Фактично партійна ідеологія визначається під час створення політичної сили. Еволюція, принципи та характер її діяльності забезпечують накопичення політичних цілей, які за умови присутності конкретної партії у владі визначають перевагу політичної ідеології над партійною, а з часом можуть підмінити останню. Така ситуація змушує констатувати, що в українському політикумі досі не напрацьована стабільна і послідовна потреба присутності ідеології у партійно-політичному середовищі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вильгельм Шведель – афоризми, цитати, высказывания, мысли, фразы, изречения [Електронний ресурс] – Режим доступу : slovonevorobei.ru/aforizm/aforizm_19_1.shtml.
2. Партійна ідеологія [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.lnu.edu.ua/faculty/Phil/slovnyk_shveda/i.htm.
3. Політична партія [Електронний ресурс] – Режим доступу : uk.wikipedia.org/wiki
4. Політична система та інститути громадянського суспільства в сучасній Україні / Ф. Рудич, Р. Балабан, Ю. Ганжуров і ін. – К. : Либідь, 2008. – С. 440 с.
5. Рудич Ф. М. Політологія / Фелікс Рудич. – К. : Либідь, 2006. – 480 с.
6. Дюверже М. Политические партии / М. Дюверже [пер. с фр. Л.А. Зиминной]. – М. : Академический Проект ; Трикста, – 2007. – 544 с.
7. Чебаненко О. Ефективність політичних партій : проблеми та перспективи / О. Чебаненко, Л. Ковриженко // Часопис Парламенту. – 2007. – № 1. – С. 4–44.
8. Сергеев В. Стратегічне управління політичними партіями / В. Сергеев // Політичний менеджмент. – 2005. – № 1. – С. 113–121.
9. Волинський А. Ідеологічна структуризація суспільних політичних інтересів / А. Волинський // Політичний менеджмент. – 2004. – № 5. – С. 71–81.

Рецензенти: *Багмет М. О., д.і.н., професор;*
Седляр Ю. О., к.політ.н., доцент.